

4. *Панов М.* Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми) // Вісник Академії правових наук. — 2000. — № 3 (22). — С. 11—13.

5. *Туляков В. О.* Моральна адекватність кримінально-правової заборони // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — Одеса : Юридична література, 2008. — Вип. 44 / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. — С. 257—261.

Олена Іванівна ЮЩИК,

канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права і криміналістики Юридичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ПОКАРАННЯ ЧЕЗАРЕ БЕККАРІА

Одним із найяскравіших реформаторів є Чезаре Беккарія, який був одним із представників епохи Просвітництва і бурхливо виражав думку щодо системи кримінального правосуддя, піддавав критиці феодальний інквізиційний процес. А також заперечував застосування суворих та жорстоких видів покарань і смертної кари.

Основні положення щодо застосування покарання за вчинений злочин знайшли своє відображення в кластичному трактаті Чезаре Беккарія «Про злочини і покарання» (1764 року).

У своєму трактаті «Про злочини і покарання» Беккарія вперше обґрунтовує принцип співрозмірності між злочином і покаранням, оскільки метою останніх є не помста, а виправлення і попередження заподіяння шкоди, яка спричиняється злочинцем особі, суспільству або державі. Перевагою даної роботи була систематизація автором філософських ідей, теорій покарань, обґрунтування попереджувального значення покарання, співрозмірність між злочинами і покараннями, цілі покарання та ін.

Основні положення, які відзначав та відстоював філософ, — концепції суспільного договору та максимальної користі. Саме покарання є необхідним інструментарієм для підтримання справедливості. Справедливість, на його думку, повинна відображатись у об'єднанні інтересів, без яких неможливе відновлення попереднього стану, який існував до укладання суспільного договору. Саме заподіяна шкода злочинцем суспільству є тим самим мірилом злочину. Забезпечення основного призначення покарання відбувається на підставі його

виконання за такими принципами: публічності, негайності, невідворотності, співрозмірності зі злочином. Це є так звана «теорема покарань» [1, с. 57].

Вказуючи на співрозмірність покарання до вчиненого злочину, філософ висував певні вимоги і до останнього. А саме, так як і інші просвітителі, щоб злочином вважалося суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом, і покарання, як необхідний засіб, а не відплата, відповідало ступеню суспільної небезпечності діяння. Відповідні ідеї, які були відображені у формі захисту гарантій прав особи, закріплювали положення — немає злочину, немає покарання, без вказівки на те в законі [2, с. 94—101].

Розглядаючи питання про співрозмірність покарання, Беккарія зазначає, що найвищий ступінь суспільної небезпеки становлять ті злочини, які безпосередньо руйнують саме суспільство, а найнижчу — незначні злочинні діяння, які можуть порушувати права окремих осіб. Тому на підставі визначення ступеня суспільної небезпечності злочину і повинно призначатись покарання.

Порівнюючи із діючим кримінальним законодавством, саме класифікація злочинів за ступенем суспільної небезпечності пов'язана із санкцією (видом та розміром покарання), передбаченою в Кримінальному кодексі України. Поділ злочинів за ступенем суспільної небезпечності відображає матеріальний і формальний критерії. Перший відбиває внутрішню соціальну сутність злочинів — ступінь їх тяжкості, небезпечності для суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Формальний критерій — певний вид і розмір покарання, що найбільш повно відображає тяжкість конкретної групи (категорії) злочинів. Наявність у законі не тільки матеріального, але і формального критеріїв пояснюється тим, що саме покарання, передбачене у санкції конкретної статті Кримінального кодексу, є тією мірою, що найбільш повно виражає ступінь суспільної небезпечності злочину [3, с. 112].

Саме це положення пояснював Беккарія у трактаті «Про злочини і покарання». Окрім того, що покарання повинно відповідати вчиненому злочину, перед ним повинна ставитись мета його застосування. Слід пам'ятати, що злочин може вчинитись повторно, тому покарання застосовується не лише за минулі правопорушення, але і спрямовується на майбутнє — запобігання злочинам.

Позицією Беккарія є те, що мета покарання полягає в тому, щоб перешкодити винному знову заподіяти шкоду суспільству, а також утримати інших від вчинення злочину. Саме попередження злочинів (загальна та спеціальна превенція) є основною метою застосування

або погрози застосування покарання до осіб, які посягають на охорнювані кримінальним законом інтереси суспільства.

Одним із методів запобігання злочинам є покарання, що передбачає застосування до особи в примусовому порядку певних обмежень — майнового або фізичного характеру. А чи завжди суворість покарання виконує мету — попередження вчинення нових злочинів як засудженими, так і іншими особами суспільства?

Беккарія з цього приводу наводить аргументи проти суворості покарання. «Жорстокість законодавця привчає людей до насильства, що стає звичним, а відповідно суворі покарання не призводять до зменшення злочинності. Суворість покарання обтяжена тим, що людина, намагаючись уникнути покарання за один злочин, вчиняє ряд інших» [1, с. 118].

Вже в той час філософом заперечувалось застосування смертної кари, на що він наводив переконуючі аргументи. По-перше, «не суворість, а продовжуваність його морального впливу (покарання) ось що призводить до найбільшого впливу на думку людини, тому що наші почуття найлегше і надовго сприймають слабкі, але повторювані враження, ніж сильні, але швидкоплинні потрясіння» [1, с. 57].

Тому жакхливе, але швидкоплинне дійство страти злочинця не таке уразливе, як довготривала рабська праця на користь суспільства. По-друге, покарання не повинно перевищувати міру суворості, яка є достатньою для утримання людей від вчинення злочину. Жодна людина не погодиться свідомо на повну і вічну втрату своєї свободи. Довічне рабство, на думку Ч. Беккарія, є набагато жакхливішим, ніж смертна кара. Смертна кара може сприйматися як подвиг в деяких випадках, а довічне рабство — ні. Застосування виключної міри покарання може бути виправдано лише в двох випадках — коли громадянин, навіть позбавлений свободи, володіє такими зв'язками, такою величністю, що загрожує безпеці нації і його існування може викликати переворот, що є небезпечним для встановленого правління, і коли його смерть буде дійсно єдиним засобом утримати інших від вчинення злочину.

Досвід багатьох країн показує, що загроза смертної кари не зупиняє злочинця — тяжкі злочини не зникають, якщо збільшувати суворість покарань. З цієї точки зору більш ефективним є довічне позбавлення волі. З юридичної точки зору смертна кара — невиправдана, так як вона перетворює помилки суддів в непоправні. І накінець, смертна кара уразлива з моральної точки зору, так як сприяє поширенню жорстокості і аморальності.

З різким засудженням Ч. Беккарія виступав на адресу тортур, катування, насильства. Він писав, що тортури як спосіб відкриття істини являються пам'яткою стародавнього і дикого законодавства, коли випробування вогнем чи кип'ятком називались божим судом. Під впливом тортури або катування внаслідок відчуття сильного болю людина могла зізнатися в будь-яких обвинуваченнях, тільки для того, щоб уникнути цих мук. Тому даний спосіб покарання не виявлявся ефективним, а про справедливість і людяність немає навіть мови [4, с. 308—312].

Підсумовуючи аналіз ідей Чезаре Беккарія, слід вивести основні концепції покарання:

- покарання є необхідним інструментарієм для підтримання справедливості;

- покарання повинно бути співрозмірним із вчиненим суспільно небезпечним діянням (злочином);

- метою покарання є перешкодження винному заподіяти шкоду суспільству, а також утримання інших осіб від вчинення злочинів (запобігання злочинам);

- аргументованість проти застосування суворох покарань, які не призводять до зменшення злочинності;

- заперечення застосування смертної кари, тортур, катування, насильства як заходів покарання за вчинені злочини.

Виведені та аргументовані Чезаре Беккарієм концепції про покарання і викладені в трактаті «Про злочини і покарання» і на сьогодні є актуальними та дискусійними. Слід зазначити, що вони відображені у сучасних європейських кримінальних кодексах [5, с. 120—137], не виключенням є і Кримінальний кодекс України. Дійсно, застосовуючи покарання за вчинений злочин, необхідно ставити мету — не тільки покарати злочинця, але і виправити засудженого, а також запобігти вчиненню нових злочинів, як засудженими, так і іншими особами [6, ст. 50].

Л і т е р а т у р а

1. *Беккариа Ч.* О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа. — М. : Стелс, 1995. — 302 с.

2. *Денисова Т. А.* Надмірна суворість покарання як перешкода розвитку демократичних засад у суспільстві // Вісник прокуратури. — 2008. — № 5. — С. 94—101.

3. *Кримінальне право України: Загальна частина* : підручник / за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 2-ге вид., перероб. і доповн. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 480 с.

4. Блюхер А. Ф. Теоретическое осмысление и этическое обоснование уголовного наказания // Идея ненасилия в XXI веке : сб. — Пермь : Изд-во Перм. гос. технич. ун-та, 2005. — С. 308—312.

5. Хохлова І. В. Кримінальне право зарубіжних країн : навч. посіб. / І. В. Хохлова, О. П. Шем'яков. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 256 с.

6. Кримінальний кодекс України. — К. : Паливода А. В., 2013.

Денис Олексійович КОЛОДІН,

канд. юрид. наук, асистент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ТА РЕФЕРЕНДНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Одним із механізмів забезпечення зазначених прав є кримінальна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності за перешкоджання втіленню в життя таких форм безпосередньої демократії, як вибори та референдум.

Основним способом порушення виборчих прав громадян та впливу на перебіг голосування є саме вчинення злочинних посягань та адміністративних правопорушень під час виборів та референдуму.

Питання забезпечення кримінально-правового механізму захисту виборчих та референдних прав громадян стало об'єктом дослідження таких вчених, як: П. П. Андрушко, І. В. Берднік, В. П. Бодаєвський, І. Я. Бутайкін, І. О. Зінченко, В. С. Ковальський, О. В. Кубарєв, С. Я. Лихова, П. І. Люблінський, М. А. Маркуш, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, П. П. Пилипчук, О. О. Семенюк, А. В. Солдатенко, М. І. Ставнійчук, Н. Ю. Турищева, В. П. Тихий, С. С. Тучков, Я. М. Топчій, Чжоу Хен, І. С. Щербина, С. С. Яценко, Н. В. Янюк та інших.

У зв'язку із прийняттям Концепції реформування кримінальної юстиції від 08.04.2008 р., затвердженої Указом Президента України, в теорії кримінального права активно обговорюється питання запровадження інституту кримінальних проступків.

Разом із цим запровадження інституту кримінального проступку, як правило, досліджується в межах Загальної частини кримінально-